

Begdili boýy Oguz-türkmenleriň Bozok şahasyna degişli taýpadyr

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Begdili boýy Oguz-türkmenleriň Bozok şahasyna degişli taýpadyr

BEYDILI BOYU OĞUZ-TÜRKMEN'LERIN BOZOK KOLUNA MENSUP BOY

■ Beydili Boyu/Aşireti Kimlerdir, Tarihi, Özellikleri, Hakkında Bilgiler

BEYDİLİ Oğuzlar'ın Bozok koluna mensup boy. Beydili (Beg-dili, Beg-tili) adına ilk olarak Dîvânü Lugâti't-Türk'te rastlanmaktadır. Yirmi dört Oğuz boyunun yedincisi olarak gösterilen Beydili'nin hayvanlarına ve eşyalarına vurdukları damga (_____ک ۷) şeklindedir. Eserini XIV. yüzyıl başlarında tamamlayan Reşîdüddin ise hükümdar çıkaran beş büyük boydan biri olarak nitelendirdiği Beydili'nin “büyükler gibi aziz” mânasına geldiğini söyler ve damgalarını da (ک) şeklinde gösterir. Bununla beraber bugün Beydili'nin anlamı kesin olarak belirlenememiş ve bu adın beg/bey ile dilden (tutsak veya söz) meydana gelen birleşik bir kelime olduğu ihtimali üzerinde durulmuştur.

Diğer Oğuz boylarında olduğu gibi kaynaklarda XIV. yüzyıla kadar Beydili'nin adına pek rastlanmamaktadır. Ancak bunlardan önemli bir kolun Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşunda rol oynadıkları ve Anadolu'nun fethine katıldıkları muhakkaktır. Selçuklu fütühatına katılmayan kollar ise Horasan'da Sultan Sencer'i yenen Oğuzlar'a mensup teşekküller arasında yer almış ve Moğol istilâsı üzerine de Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya, daha sonra da Suriye'ye göç etmişlerdir. Suriye'deki Beydililer Bozok kolunun önemli boylarından biri olmuş, bu koldan bir boy İran'a giderek Safevî Devleti'nin kurulmasında rol oynarken diğerleri Yeni İl ile Halep Türkmenleri içinde ve

İç İl yöresinde yurt tutmuşlardır.

Beydili'nin en büyük kolu ise Halep Türkmenleri içinde bulunuyordu. 1520'de Bekir Bey, At Güden Bey ve Yalvaçoğlu Abdi Bey olmak üzere üç cemaatten, 1525-1530 arasında kırk üç cemaatten, 1536'da otuz dokuz cemaatten, 1552'de altmış altı cemaatten, 1570'te ise altmış dokuz cemaatten teşekkül ettiği kaydedilen Beydili'nin bu tarihlerde yaklaşık 1000 hane dolayında bir nüfusa sahip olduğu görülüyor. Bu gruptan en önemlileri Karacalu, Kürtler, Boz Koyunlu, Kuzucukla, Balabanlı, Taş-baş, Dimleklü, Ulaşlu, Tatalu gibi cemaatlerdi. Naîmâ tarafından Halep, Rakka ve Diyarbakır bölgelerinde yoğun bir nüfusa ve çok miktarda at, koyun ve deveye sahip bulundukları bildirilen Beydililer'in en güzel yaylak ve kışlağa mâlik oldukları da kaydedilmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti onları, gerek eşkıyalık sayılan taşkın hareketleri gerekse savaşçı vasıfları dolayısıyla Suriye'deki Arap kabilelerine karşı bir set teşkili gayesiyle Rakka ve yöresine yerleştirmeye teşebbüs etmiştir. Bu iskâna Yeni İl Türkmenleri içinde bulunan 1069 hânelik Beydili kolu da dahil edilmiştir. 1690-1691'de Akçakale'den Rakka'ya kadar olan sahada Belih nehri kıyılarına iskân emri verilen cemaatlerden Yeni İl'e tâbi Bekmişlü 500 çadır, Kara Şeyhlü 600 çadır, Bozkoyunlu 600 çadır, diğer Bozkoyunlu 200 çadır, Dimleklü 500 çadırdı. Bu sırada boyun başında Bozkoyunlu'dan Fîruz Bey, oğlu Şâhin Bey, kardeşi Kenan Bey ve Kurt Bey bulunuyordu. Halep Türkmenleri arasındaki Beydili'den iskân emri verilenler ise Tatalu, Kazlı, Balaban, Araplı, Taşbaş, Sincanlu ve Güneş cemaatleri idi. Ancak aynı bölgelere Beydili oymaklarıyla birlikte iskân edilen diğer cemaatlerin birer yolunu bularak kaçmaları, Beydililer'in Arap aşiretlerine karşı yalnız kalmalarına sebep olmuştur. Nitekim 1702'den itibaren Yeni İl ve Halep Türkmenleri'nden bazı cemaatlerin de buraya sevk edildiği görülüyor. Yeni İl ve Halep Türkmenleri içindeki bu Beydili cemaatlerinin 1683 Bağdat Seferi'nde zahire naklinde önemli hizmetlerde bulundukları da belirtilmelidir.

Belih nehri kıyılarına yerleştirilen bu Beydili obaları XIX. yüzyılda dağılmış ve Karaşıhlı, Araplı, Torun, Bekmişlü, Güneş

(Güneş obası), Hacı Ali, Kazlı, Kadirli, Bayındırlı ve Ceritli oymakları Gaziantep, Urfa, Nizip, Karkamış, Oğuzeli ve Kilis yöresine yerleşmiştir. Bugün Beydili'den Araplı obasının Çörten höyüğü, Teyleli ve Ağdaş köyleriyle Bekmişlü, Kazlı, Güneç Bayraktar, Kadirli, Hacı-Mahlı, Haydarlı ve Çelebi obaları köyleri tamamen Suriye sınırları içinde kalmıştır. Bu Türk köyleri, gerek İstiklâl Savaşı'nda gerekse Hatay'ın anavatana katılmasında büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.

Beydili Türkmenleri'nin elli dört vergi hânesi olan diğer bir kolu ise Tarsus'ta Kosun nahiyesi Türkmen teşekkülleri arasında bulunuyordu. Ayrıca II. Bayezid devrinde İç İl'de Gülnar kazası dahiline yerleşmiş Beydililer bugün de adlarını hâlâ muhafaza ettikleri köyler kurmuşlardır. 27 Ramazan 966 (3 Temmuz 1559) tarihli bir kayda göre bu Beydili kolunun bölgeye bu tarihten evvel geldiği anlaşılmaktadır (A. Refik, s. 1). Bu bölgede olduğu gibi Anadolu'nun diğer yörelerinde de Beydililer'e ait köyler kurulmuş olup bugün aynı adı taşıyan birçok köy mevcuttur.

İran'a giden Beydililer ise Safevî Devleti'nin kuruluşunda önemli rol oynayan Şamlu boyu içinde yer almışlar ve zamanla bu boyun en önde gelen grubunu oluşturmuşlardı. Beydili boy beyleri de Şah Tahmasb devrinden itibaren Safevî Devleti idaresinde yüksek mevkiiler elde etmişlerdi. Özellikle I. Abbas döneminde bu boyun başındaki Zeynel Bey hem eşik ağası* hem de Rey valisi olmuş, Şah Sâfî zamanında başkumandanlık mevkiine getirilmişti. Beydili beylerinin XVIII. yüzyıla kadar İran devlet idaresindeki nüfuzları sürdü. Bu yüzyıldan sonra ise giderek tesirleri kaybolmaya yüz tuttu. Yine aynı yüzyılda Beydili grupları Azerbaycan bölgesinde yerleşik hayata geçmeye başladılar. Bugün İran toponimisinde Beydili adını taşıyan iskân birimleri görülmemekle birlikte bu isim özellikle şahıs adı olarak yaşamaktadır. Sovyet Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında ise Beydili ve Beydilli adlı iki yerleşme yerine rastlanır. Ayrıca Esterâbâd'da da Göklen Beğdili ismi görülür.

● BEĞDİL'İN BAZI BEYLERİ

Aşiret iskanlarını organize etmek ve yönetmek amacıyla: vali, sancak beyi, kadı, naip, katip, mübaşir, bey, iskanbaşı, kethuda gibi memurlardan oluşan bir iskan dairesi oluşturulmuştur. İskan hareketinde oymakları yönetmek amacıyla; boy veya oymaklardan birine mensup kişilerden “İskan-Başı” adıyla bir bey atanmaktaydı. Elimizdeki kayıtlara göre ilk tayin tarihi 1693 Şubat ayında olup, önce Bozkoyunlu oymağına mensup olan Firuz-oğlu Şahin Bey ondan sonra da kardeşi Kenan bey tayin edilmiştir.

Yeni-İl Beydili Oymakları H.1101/M.1699 yılında Avusturya seferi hümayuna gelmeleri ferman olunarak 150 atlı olarak, boy beğleri ve kethudaları, iş erleri deftere kayıt edilmişlerdir. Oymak beyleri şunlardır:

- Firuz Beğ oğlu Şahin Bey,
- Seyifhan Beğ,
- Şedidoğlu topal Assaf Beğ,
- Ebu Seyif oğlu Mirza İsmail Beğ,
- Beğmişlü Ganem Beğ,
- Kara Şeyhlü Kızıl İdris Oğlu Musa Beğ,
- Kör Nasır Beğ,
- Şeyh Musa Kethudası,
- Yüz Hatem Ağaoğlu Hasan Beğ,
- Şah İsmail oğlu Mehmet Beğ,
- Bozkoyunlu Ahmet Kethuda,
- Bozkoyunlu Murteza Kethuda,
- Kara Şeyhlü El'is oğulları Kenan ve Kesal Bey
- Kırgıl Yahya oğlu,
- Döğerli Yedi Beğ,

Kaynak İslam ansiklopedisi. Taryhy makalalar